

ارکان اصلی نظام‌های نوین تعلیم و تربیت

پاشا قلی زاده

شرکت ایرفو

چکیده: جهان هستی با اراده خالق مَنان به صورت مستمر راه تکامل و تعالی را می‌پیماید و هر جزیی که از این اراده عظیم الهی تبعیت نکند، محکوم به فناست. در قاموس این اراده متعالی، ایستایی و خموشی طرد شده است و فقط تحرک، پویایی و مجاهدت‌های پیوسته، مقبول واقع می‌شود. در این جهان هستی، انسان به عنوان اشرف مخلوقات و نماینده خالق هستی^۱ که راهبری تحول و تکامل آن را بر عهده دارد، نمی‌تواند از این قاعده کلی مستثنا باشد. بنابراین، جهان هستی هر روز بر سرعت خود در سیر تحول همه جانبه عرصه‌های حیات بشری می‌افزاید.

در این برهه از تاریخ بشری، سرعت تحولات، پیچیدگی و تعمیق هرگز قابل مقایسه با ادوار دیگر تاریخ نیست. در چنین دورانی ملت‌هایی می‌توانند پایدار بمانند و در این تحولات نقش سازنده‌ای را ایفا کنند که عملکرد آنها مبتنی بر راهبری خردمندانانه، آرمانی متعالی، طرح‌ریزی راهبردی، هدف‌گذاری بلندمدت و کوتاه مدت و ارزیابی مستمر عملکردها باشد.

راهبری خردمندانانه و جهت‌گیری متعالی، فقط توسط انسان‌های آموزش دیده، مسئول و متعهد امکان‌پذیر است. بنابراین، تعلیم و تربیت افراد یک جامعه محوری‌ترین و اساسی‌ترین موضوعی است که باید مورد توجه راهبران هر جامعه‌ای قرار گیرد. در این نوشتار، اصول بنیادین، شیوه طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری نظام‌های تعلیم و تربیت نوین، به اختصار مورد بررسی قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: تعلیم و تربیت، آرمان، راهبری، نوآوری، ارزش، بهبود مستمر، مدیریت.

۱. ... إني جاعل في الآزئين خليفه ... به راستی من جانشینی در زمین خواهم گمارد. سوره مبارکه بقره، آیه ۳۵.

۱. نظام‌های نوین تعلیم و تربیت بر پایه‌های چه اصولی استوارند
- نظام‌های نوین تعلیم و تربیت عمدتاً بر پایه مجموعه‌ای از اصول و ارزش‌های بنیادین شکل می‌گیرند که مهمترین این اصول و ارزش‌ها عبارت‌اند از:
  ۱. راهبری مبتنی بر آرمان متعالی؛
  ۲. تعلیم و تربیت متمرکز بر یادگیری؛
  ۳. یادگیری سازمانی و فردی؛
  ۴. ارزش قایل شدن برای کادر علمی، کارکنان و همکاران نظام آموزشی؛
  ۵. تمرکز بر آینده؛
  ۶. مدیریت مبتنی بر واقعیت؛
  ۷. انعطاف‌پذیری و سرعت، مبتنی بر اطلاعات دقیق؛
  ۸. مدیریت مبتنی بر نوآوری؛
  ۹. خلق فرهنگ انجام‌دادن کار؛
  ۱۰. مسئولیت‌پذیری اجتماعی و شهروندی؛
  ۱۱. تمرکز بر نتایج و خلق ارزش‌ها؛
  ۱۲. بهبود مستمر.

۱.۱. راهبری مبتنی بر آرمان متعالی
داشتن آرمان و دورنمایی روشن از آینده؛
تدوین مأموریت، آرمان، ارزش‌ها و اصول راهنما، راهبردها، اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت
و ایجاد نظام ارزیابی و اندازه‌گیری عملکردها برای همه نهادهای آموزشی.

- ۲.۱. تعلیم و تربیت متمرکز بر یادگیری
- درک نیازهای واقعی بازار کسب و کار و نیازهای اجتماعی، انجام‌دادن کارهای
مطالعاتی گسترده؛
- درک نیازهای واقعی دانش‌آموزان و دانشجویان، انجام‌دادن کارهای تحقیقاتی روی
توانایی افراد؛

- تبدیل نیازها به دوره‌های آموزشی پیشرفته؛
- دادن آموزش‌هایی که توانایی مقابله با مشکلات و حل مسائل حال و آینده کشور را در دانش‌آموختگان افزایش دهد.

۳.۱. خلق فرهنگ مسئولیت‌پذیری اجتماعی، انجام دادن کار و شهروندی

- اشاره به هدف‌های اساسی هر نظام آموزشی که تربیت انسان‌ها با توانایی انجام دادن کار، مسئولیت‌پذیری، و رعایت حقوق شهروندی است؛
- هر فردی که وارد اجتماع می‌شود باید بتواند در قبال نیازمندی‌های جامعه، اقتصاد، نهادهای اجتماعی و... مسئولیت‌پذیر باشد؛
- ایجاد تغییرات اساسی در فرهنگ تعلیم و تربیت و شیوه تعلیم و تربیت، تغییر در اندیشه و نگرش کنونی نسبت به امر تعلیم و تربیت؛
- ایجاد ساختار جدید، به کارگیری دانش نوین و ابزارهای نوین؛
- ایجاد ارزش‌های متعالی برای نظام تعلیم و تربیت.

۴.۱. یادگیری سازمانی و فردی

- یادگیری مستمر باید به کار هر روز کادر علمی، کارکنان و همکاران نظام آموزشی تبدیل شود.
- تأکید بر ریشه‌یابی مسائل آموزشی و حل پایه‌ای آنها صورت گیرد.
- دانش در کل سازمان جاری شود.
- در طراحی دوره‌های آموزشی دقت صورت گیرد تا مؤثر واقع شوند و نیازهای دانش‌آموزان یا دانشجویان و همچنین نیازهای جامعه مدنظر قرار گیرد. اهداف دوره‌های آموزشی روشن و معین باشد.
- فرصت‌های یادگیری برای کادر علمی و کارکنان فراهم شود و در این مورد سرمایه‌گذاری لازم صورت پذیرد.
- در آموزش‌ها از فنون پیشرفته و ابزارهای نوین نظیر کامپیوتر و آموزش از طریق شاره‌های اطلاعاتی خارجی و داخلی استفاده شود.

- فضای خلاقیت و نوآوری ایجاد شود و از خلاقیت‌ها با ایجاد زمینه مناسب در کشور استفاده بهینه شود.
- آموزش‌ها نه فقط برای تدریس بهتر، بلکه با توجه به نیازهای دانش‌آموزان، دانشجویان، بازار کسب و کار و سایر ذی‌نفعان صورت گیرد.

۵.۱. ارزش قایل شدن برای کادر علمی، کارکنان و همکاران نظام آموزشی

- موفقیت هر نهاد آموزشی به دانش، مهارت، خلاقیت و انگیزه کادر علمی، کارکنان و همکاران آن نظام آموزشی بستگی دارد.
  - ارزش قایل شدن برای کادر علمی، کارکنان و همکاران به معنای جلب رضایت آنان، ارتقای آنان، مشارکت دادن آنها در تصمیم‌گیری‌ها و بهبود وضعیت زندگانی آنان است.
- نکات زیر مهم هستند:

- انعطاف‌پذیری مبتنی بر نیازها در مورد کادر علمی؛
- ایجاد فضای کار تیمی؛
- دادن آموزش‌های لازم، گردش شغلی و پاداش مناسب.
- راهبران نهادهای آموزشی باید به نکات زیر توجه کنند:
- نشان دادن تعهد خود [به صورت عملی] نسبت به موفقیت شغلی و بهبود زندگانی کادر علمی، کارکنان و همکاران؛
- تشویق مناسب و شایسته مقام کادر علمی؛
- تقسیم عادلانه فرصت‌های ارتقا برای کادر علمی، کارکنان و همکاران؛
- ایجاد محیطی که خلاقیت و نوآوری را شکوفا و ممکن سازد؛
- ایجاد ارتباطات مؤثر با سایر نهادهای آموزشی، نهادهای اجتماعی، بازار کسب و کار و جوامع علمی و صنفی.

۶.۱. انعطاف‌پذیری و سرعت

- پاسخگویی سریع به نیازهای دانش‌آموزان، دانشجویان و سایر ذی‌نفعان؛
- ترویج اهمیت مدیریت زمان و سرعت عمل در پاسخگویی به نیازها.

۷.۱. تمرکز بر آینده^۱

- درک تحولات نوین و شناخت عوامل مؤثر در کوتاه مدت و دراز مدت که بر نظام آموزشی و بازار کسب و کار مؤثرند؛
- نگرش درازمدت به آینده دانش آموزان، دانشجویان و سایر ذی‌نفعان (کادر علمی، کارکنان، همکاران و...)
- ایجاد تغییرات لازم در نظام آموزشی و دوره‌های آموزشی؛
- تأمین منابع لازم برای آینده با توجه به نیازهای بازار، پدیده نوین ارتباط، پیشرفت سریع فناوری؛
- ایجاد محیط خلاقیت، ارتقای کادر علمی و افزایش حس مسئولیت‌پذیری در آنها.

۸.۱. مدیریت مبتنی بر واقعیت

- ایجاد سیستم اندازه‌گیری عملکرد مبتنی بر آمار و اطلاعات صحیح، سریع و به موقع؛
- توجه به راهبردهای سازمان و نیازهای ذی‌نفعان و تجزیه و تحلیل نتایج آن؛
- شناسایی فرایندهای کلیدی و شاخص‌های اندازه‌گیری؛
- تأکید بر اندازه‌گیری میزان یادگیری دانش آموزان و دانشجویان [با توجه به داده‌ها و ستانده‌های اطلاعاتی].

۹.۱. مدیریت مبتنی بر نوآوری

- ایجاد فضایی برای بروز خلاقیت و نوآوری در کارهای روزمره؛
- تأکید بر تفکیک پژوهش از خلاقیت [خلاقیت در بهبود مستمر فعالیت‌های روزمره مورد تأکید است].

---

۱. آدبوا اولادگم یقیر آدابگم فائهم وُلدوا لزمان یغیر زمانگم - نسبت به ادب (تعلیم و تربیت) فرزندان خود به غیر زمان خود اهتمام ورزید، زیرا که آنها در زمانی غیر از زمان شما متولد شده‌اند. (حضرت علی(ع))

۱۰.۱. مسئولیت اجتماعی و شهروندی

- راهبران نهادهای آموزشی باید بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حفظ سلامت جامعه و آموزش مستمر این ارزش‌ها پافشاری کنند. مسائل اخلاقی و ارزش‌های والای اجتماعی، حفظ سلامت جامعه و محیط زیست آن از مسائل محوری هستند که باید مورد توجه ویژه قرار گیرند.

۱۱.۱. تمرکز بر نتایج و خلق ارزش‌ها

- سیستم‌ها و نهادهای آموزشی باید عملکرد خود را با تمرکز بر نتایج کلیدی ارزیابی کنند و این نتایج برای خلق ارزش‌های هماهنگ و متوازن برای دانش‌آموزان، دانشجویان، کل جامعه و سایر ذی‌نفعان به کارگرفته شوند.

- خلق ارزش‌ها برای دانش‌آموزان، دانشجویان و سایر ذی‌نفعان سبب بهبود مستمر و ایجاد محیط مناسب برای شکوفایی امر آموزش می‌شود.

۱۲.۱. بهبود مستمر

بهبود مستمر سیستم آموزشی و همچنین همه نهادهای آموزشی باید به هدف دائمی همه سازمان‌های مرتبط تبدیل شود. این بهبود با انجام دادن فعالیت‌های زیر امکان‌پذیر خواهد شد:

- بهبود توانمندی‌ها برای بهینه کردن عملکردها؛
- هماهنگی و همسوی کردن فعالیت‌های بهبود مستمر در تمام سطوح نهادهای آموزشی؛
- ایجاد انعطاف‌پذیری برای استفاده از فرصت‌ها؛
- آموزش فنون و ابزارهای بهبود مستمر برای کارکنان؛
- تبدیل بهبود مستمر به هدف همه کارکنان نهادهای آموزشی؛
- هدف‌گذاری و تعیین شاخص‌های عملکرد برای اندازه‌گیری بهبود مستمر؛
- ارج نهادن و تشویق فعالیت‌های بهبود مستمر.

۲. نمونه‌ای از چشم‌انداز یا آرمان متعالی یک نظام آموزشی

آن‌چنان نظام آموزشی‌ای ایجاد شود که هیچ‌یک از فرزندان این مرز و بوم فراموش نشوند^۱ و فرصت‌های یکسان^۲ برای تعلیم و تربیت آنان فراهم شود و آموزش‌یافتگان انسان‌هایی مسئول و توانا برای تعالی جوامع بشری باشند. برای کشف نوادر (اطفال استثنایی) تعمیم آموزش باید تا اقصی نقاط کشور واجب و اجتناب‌ناپذیر باشد.

۳. نمونه‌های از هدف‌گذاری نظام‌های آموزشی نوین و متعالی

۱.۳. هدف ۱ - طرح‌ریزی برای ارتقای همه کودکان به سطح آموزشی منطبق با استانداردهای معتبر، به نحوی که آنان آمادگی کسب آموزش‌های بیشتر را در آینده داشته باشند و برای جامعه خود فردی مسئولیت‌پذیر باشند و در محیط کار ارزش قابل توجه خلق کنند.

برای دستیابی به چنین هدفی، اهداف فرعی زیر باید حاصل شوند:

- تهیه و تدوین استانداردهای آموزشی پیشرفته و ارزیابی همه دانش‌آموزان و دانشجویان بر اساس این استانداردها، تعلیم و تربیت بر اساس کشف استعدادها و تشخیص تفاوت‌ها باید صورت پذیرد، در غیر این صورت هلاکت مردم آن مملکت بر آن تعلیم و تربیت مترتب است^۳؛

۱. طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ - طلب علم بر هر مرد و زنی واجب است. (رسول اکرم (ص))

أَطْلِبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ - زنگهواره تا گور دانش بجوی. (رسول اکرم (ص))

۲. العدل اساس الملك (علی علیه السلام) - ملک و مملکت بر اساس عدل استوار و پایدار می‌ماند.

ان الله يأمر بالعدل والإحسان... به راستی که خداوند تبارک و تعالی انسان را به عدل و احسان امر می‌فرماید (سوره مبارک نحل، آیه ۹۰)

۳. الناس معادن كعادن الذهب والفضة (رسول اکرم (ص)) - مردم همانند معادن طلا و نقره و امثال آنها هستند به این معنی که استعدادهای مختلف و قابلیت‌های گوناگون و شایستگی‌های متنوع برای تعلیم و تربیت و پذیرش مشاغل و مسئولیت‌های اجتماعی مختلف، خود از آیات بزرگ پروردگام متعال است.

لا يزال الناس بخير ما تفاوتوا و اذا تتساووا و اهلكوا (علی بن ابیطالب علیه السلام) - مردم از استعدادهای و قابلیت‌ها با یکدیگر تفاوت

- تربیت معلمان توانمند، علاقه‌مند و با انگیزه برای آموزش و هدایت دانش‌آموزان؛
- درگیر کردن خانواده‌ها و نهادهای اجتماعی در فعالیتهای مرتبط با بهبود مستمر مدارس؛
- افزایش تعداد مدارس دولتی و ایجاد شانس انتخاب محل تحصیل برای محصلان؛
- به‌کارگیری فناوری پیشرفته برای امر آموزش و یادگیری، نظیر کامپیوتر، دسترسی به اینترنت و....

۲.۳. هدف ۲ - ایجاد یک پایه قوی یادگیری برای همه کودکان

- برای دستیابی به چنین هدفی، اهداف فرعی زیر باید حاصل شوند:
- تمام کودکانی که وارد دبستان می‌شوند باید کاملاً برای یادگیری آماده شده باشند، ایجاد دوره‌های پیش‌دبستانی در سنین ۳ تا ۵ سالگی یکی از روش‌های متداول است؛
- کسب توانایی کامل خواندن پس از پایان سه سال اول ابتدایی؛
- کسب توانایی درک مفاهیم اساسی ریاضی نظیر جبر و هندسه پس از طی دوره راهنمایی؛
- ارائه خدمات ویژه به دانش‌آموزان دارای توانایی‌های خاص که نوعاً نجات‌جویان بشری در هر عصر و زمانی مرهون رهبری‌های خردمندانه، مجاهدانه و ایثارگرانه این دسته از انسان‌های والا و نوادر زمان خواهد بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (تاریخ دریافت مقاله: ۸۱/۴/۲۶)

پرتال جامع علوم انسانی

اساسی دارند و لهذا زمینه شکوفایی این استعداد به تناسب زمان بایستی فراهم شود و از آنها در جای خود (به مصداق اعطاء کل ذی حق حقه) استفاده شود - چنانچه جامعه‌ای به‌طور مساوی از وجود آنها استفاده کند هلاک خواهد شد.